

Tekenen in de Tijd 110

29 augustus-4 september 2021

De met Oscars overladen film Nomadland suggereert dat waardig overleven vraagt om een breuk met onze samenleving. Erik Borgman vraagt zich af of dit klopt. Met paus Franciscus ziet hij een alternatief: de uitgeslotenen actief bij ons welkom heten zodat wij leven in een steeds groter wij.

Afgelopen maandagavond zag ik eindelijk *Nomadland*, de film van de Amerikaanse regisseur van Chinese afkomst Chloé Zhao die bij de afgelopen Oscaruitreikingen opvallend in de prijzen viel. Ik was op een tweedaagse zomercursus – in goed Nederlands: *Summer School* – van de Stichting Thomas More die erop gericht is de katholieke intellectuele traditie levend te houden en aan een volgende generatie door te geven. In de cursus stond de vraag centraal of religieuze traditie relevantie heeft in de publieke ruimte van onze seculiere samenleving, en zo ja, hoe dan. *Nomadland* is geen religieuze film, maar snijdt wel thema's aan die ook in de christelijke traditie een belangrijke rol spelen. Bijvoorbeeld de vraag wie je bent als alle uiterlijke kenmerken van betekenis en status wegvallen.

Zoals waarschijnlijk bekend gaat *Nomadland* over een vrouw, Fern, die haar baan verliest nadat de kalkmijn en de gipsfabriek waar zij lange tijd samen met haar man werkte, is gesloten en het stadje waar zij woont, langzaam leegloopt. Dat stadje is Empire, Nevada. Het bestaat echt en de fabriek en de mijn ook, maar de naam 'Empire' – imperium – is natuurlijk hoogst symbolisch. Op het moment dat ik de film keek, waren de Verenigde Staten volop bezig Afghanistan te verlaten, omdat ze hebben moeten concluderen dat ze de wereld niet kunnen controleren. Fern verkoopt haar meubels en koopt een busje om in te wonen en door het land te reizen, op zoek naar werk. Ze gaat allereerst werken in een distributiecentrum van Amazon.

Nomadland is gebaseerd op een boek met dezelfde titel, geschreven door journaliste Jessica Bruder. Boek en film geven een beeld van mensen die in de Amerikaanse samenleving zijn gemarginaliseerd, omdat ze op de een of andere manier hun baan, hun huis en het contact met hun familie zijn kwijtgeraakt. In een camper of een bus zwerven zij rond om telkens een tijdelijk baantje te bemachtigen. Je kunt in de Verenigde Staten je leven lang hard werken en toch geen noemenswaardig pensioen opbouwen. Je kunt voor je land in een oorlog vechten en nergens terecht kunnen met de post-traumatische stressstoornis (PTSS). Net als het boek constateert de film dit soort onrechtvaardigheden droogjes, zonder het nadrukkelijk tot een aanklacht te maken. Boek en film zijn allereerst een eerbetoon aan de *van dwellers*, de busjesnomaden en hun vermogen om in de plooiën van de Amerikaanse samenleving te overleven en elkaar te ondersteunen.

Nomadland is een speelfilm, maar ziet eruit als een documentaire. Bob Wells, die jaarlijkse ontmoetingen organiseert onder de naam Rubber Tramp Rendezvous, treedt erin op en speelt zichzelf. Voor hem is de gemeenschap van onderling solidaire busjesnomaden een alternatief voor de concurrentiestrijd die in de rest van de Amerikaanse samenleving heerst.

Gedurende de film wordt Fern wordt steeds meer een vaardige *van dweller* en komt zij steeds verder van de gewone samenleving af te staan. Als haar auto stuk gaat, leent zij geld bij haar zus en heeft ze een botsing met haar zwager die in onroerend goed handelt. Zij vindt het inmiddels onethisch om mensen huizen te verkopen en hypotheek te laten afsluiten die ze niet kunnen aflossen. Korte tijd woont ze in het

huis van de zoon van Dave, een vriend die zij onderweg heeft ontmoet, bij zijn vrouw en hun pasgeboren eerste kindje. Alles suggereert dat Fern, die zelf geen kinderen heeft, daar gelukkig zou kunnen worden. Niettemin vertrekt zij weer om haar laatste bezittingen die in de opslag staan, weg te doen en definitief afscheid te nemen van haar vervallen huis in Empire. In de laatste scène van de film gaat ze opnieuw op weg. Van alle ballast bevrijd, zo is de suggestie.

In het nagesprek met de deelnemers aan de zomercursus bleek hoe verschillend mensen op deze film reageren. Sommigen zagen *Nomadland* als een aanklacht tegen het Amerikaanse kapitalisme, al moesten ze toegeven dat de kritiek erg ingehouden bleef. Anderen vonden het vooral een treurige film over mensen die het niet lukte een volwaardig leven te leiden, al zagen zij ook dat personages in de film geen ongelukkige indruk maakten. Weer anderen vonden dat de film het zwerversleven nogal romantiseerde. Alsof er onder de busjesnomaden geen dieven en moordenaars voorkomen! De suggestie, door de zus van Fern gedaan, dat de *van dwellers* de erfgenamen zouden wij van *pioneers* die het Amerikaanse continent veroverden, vonden zij ongeloofwaardig. De *settlers* – het woord zegt het al – zochten juist een plaats waar ze konden blijven. Was de film niet uiteindelijk gewoon propaganda voor het Amerikaanse idee dat je jezelf steeds opnieuw moet en kunt uitvinden, hoe groot de tegenslag in je leven ook is?

Wat mij betreft stelt de film vooral een vraag. Deze vraag is de afgelopen anderhalf jaar coronatijd alleen maar dringender geworden. Is de keuze werkelijk die tussen ofwel je overgeven aan de eisen van de samenleving zoals die is, ook als ze je gevangenzet, ofwel kiezen voor de marge? Als dit de keuze is, dan laten Fern en haar lotgenoten zien dat er in de marge waardig te leven valt en volwaardig wordt geleefd. Misschien bevat wat zij ontdekken kiemen voor een nieuwe samenleving waar mensen elkaar ondersteunen en in ere houden, juist omdat ze weten dat ze kwetsbaar zijn. Maar verplicht onze samenleving ons inderdaad om in de leugen van de onkwetsbaarheid te leven en koste van kost staande te willen blijven, zo nodig door anderen neer te halen? Ik blijf hopen dat er een alternatief is.

Vanuit deze hoop beginnen wij in het Huis van Dominicus het nieuwe seizoen. Zoals vaker worden we daarbij bemoedigd door paus Franciscus. Met het oog op de komende Werelddag voor Vluchtelingen en Migranten op 27 september schreef hij een pleidooi om te komen tot wat hij noemt 'een steeds groter wij':

Ons 'wij', zowel in de wereld als binnen de kerk, brokkelt af en kraakt door kortzichtige en agressieve vormen van nationalisme en radicaal individualisme. De hoogste prijs wordt betaald door hen die het gemakkelijkst worden gezien als 'anderen': vreemdelingen, migranten, de gemarginaliseerden, zij die leven in de periferie van het bestaan. [,,] We moeten ons inzetten zonder onderscheid tussen autochtonen en vreemdelingen, tussen ingezetenen en gasten, want het gaat om een schat die we gemeenschappelijk hebben en waarvan niemand mag worden uitgesloten.

Dat waarvan wij leven kunnen we alleen maar aan elkaar geven en van elkaar krijgen, kunnen we alleen ontvangen als we elkaar als gave zien. Dit ontvangen door te geven en dit geven door te ontvangen vraagt training en wij willen als Huis van Dominicus graag een trainingscentrum zijn. Wie mee wil trainen, is ook het komende seizoen van harte welkom.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus

De integrale tekst van de tekst voor de 107de Werelddag voor de Vluchtelingen en Migranten is te vinden op

https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/migration/documents/papa-francesco_20210503_world-migrants-day-2021.html.